

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ՌԻՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐՈՒԵՍՏԳԻՏԱԿԱՆ

Տարեկան 10 ֆր. ուկի — 4 դր. : Վերամանաց՝ 6 ֆր. ուկի — 2 դր. 50 կ. : Մեկ թիւ կ'արժէ 1 ֆր. — 50 կ. :

ՓՐԱՆԿԻՍԿՈՍ ՅՈՎՍԷՓ Ա. ԿԱՅՍՐ ԱՌՍՏՐԻՈՅ

Ըստ ամենամտր տուամեկարի արքունի տուամեկարիչ Կ. Պիցմէրի:

2134

1848—1898.

Հիսուսն զարուհնէր անցած են այն թագապսակ ծակտին վրայէն, ուր կը կարգադրուին որոշ՝ «բարօրութիւն, եւ ազատութիւն, բառերը: Մեր խօսքը Փրանկիսկոս Հովսէփ Մ. Վայսեր պատկերին վրայ է, որով զարդարած ենք այսօր «Հանդէս Լճօրեայ», առաջին էջը: Հարկ մը չենք տեսներ սիրելի՛ եւ թերեւս ամէնէն աւելի ժողովրդական, կայսեր մը դրուածքն ենէլ մեր անձուկ էջերուն մէջ . . . Բայց մեր մերձաւոր ու հեռաւոր ընթերցողաց առջեւ անտարակոյս պատասխանատու կը փնտնէ, եթէ այս 1898 տարւոյն նշանակութիւնը մօտէն չպատկերացնենք անոնց առջեւ, քանի որ Մայիս 7ին կը սկսի հանդիսութեանց այնպիսի շարք մը, որոնց շատ քիչ անգամ հանդիսավայր հանդիսացած է Վիեննա:

Մշտարկան տէրութեան ամէն հպատակ ազգին ու անհատին համար անձկնորք սպասուած տարւոյն դուռը կը բանայ Մայիսը: Բնութեան զարթման հետ կը զարթնուն՝ Վահակալութեան յիսնամեայ յորեւեանին համար եղած պատրաստութիւնները . . . Եթէ Վեկտորիէն 2ին անմոռաց յիշատակաց օր է Փրանկիսկոս Հովսէփ կայսեր մեծարողաց համար, ոչինչ նուազ նշանաւոր է Մայիսն ալ, քանի որ «հպատակներու եւ մեծարողներու», սէրն ու գուրգուրանքը սկիզբ պիտի առնու այս ամիս, շքեղ ցուցահանդէսներով, մարդասիրական հաստատութիւններով, փողոցահանդէսներով, ջահագնացքներով եւն: Մայիսի 7օրը՝ Դաւրանի Վայսեր պիտի անցընէ իւր աչաց առջեւէն՝ իբր ի հայերէն, այն ամէն յառաջադիմութիւնները, զարգացումները, կատարելագործութիւններն եւն, որոնք թէ արուեստից եւ թէ գիտութեանց մէջ զգալի եղած են: Եթէ Երեսի դժնէհայեաց աչքերն ալ՝ իբր իսաւարին կէտեր պիտի նշմարուին այս յիսնամեայ «արիւն-անց», տեսարանին վրայ, սակայն պիտի նուաղին այս սեւ կէտերը, Փրանկիսկոս Հովսէփ Վայսեր ուրիշ մեծագործութեանց առջեւ: «Վորժք եւ ոչ խօսք», այս եղած է մեր 68ամեայ կայսեր բնաբանն, որ ի յաջորդս պիտի լուսաւորուի: Դաւրան իրենց յիշողութեան, իսկ երիտասարդք՝ պատմութեան էջերուն խորհրդակցութեան պէտք են դիմել, եւ 1848 տարւոյն՝ համայն Եւրոպայի եւ ի մանաւորի Մատրիայի վեճակն աչքի առջեւ բերել. եւ այն ատեն միայն կարելի է՝ թերեւս միայն ընդ ազատ, մեր Յոգեւեանին արժանիքն ու ձիրքերն իմանալ: «Հին եւ նոր», դրութեանց, «միահնձան եւ համերաշխ», վարչութեան, «հաւանք եւ ազատական», աշխարհահայեացքի բուռն պայքարի անցման ժամանակը, երբ իշխանութեան կարգն ու սարքը խզող հոսանքը սպառնալից կողողէր միջին Եւրոպան, Մատրիա ընդհանուր վտանգին առջեւ ունէր եւ ներքին աւելի ահաւոր վտանգ մը, — այլազան մանր ազգութեանց խառն դէղը՝ որուն մէջ կը պակտէր գոնէ ցեղակցական կապը: Ֆերդինանդ Ե. Վայսեր հրաժարմամբ, եւ Նաքիդուքս Փրանկիսկոս Վարդուս հօրն ի շնորհս իւր որդւոյն կամաւոր զահամերժութեամբ, 18 տարեկան պատանին Վայսեր կը հրատարակուի 1848 Վեկտ. 2ին. մէկ ձեռքն առած տէրութեան ստնձը, միւս ձեռքը՝ առանձնաշնորհութեանց առատաբաշխ ամաղթեղջիւրը — կը խողաղէ քաղաքական երկպառակիչ պատերազմը, կը սանձահարէ ընդվզող ազգութեանց դժպատեհ ունեւորութիւնները: Հիշող էր մահամերձ կործանման ժամանակ՝ տէրութեան հիմանց արուած խրամակարկաւոր. ողիւներն հանդարտեցան, յուզմունք դադրեցան եւ 18ամեայ պատանին իւր 50ամեայ եւ — ո՛վ գիտէ — իւր 75ամեայ ապագայ վար-

չութեան ատակութեան ապահովել նշանները տուած էր: Հարկ էր հաստատուածը զօրացընել. ըրաւ այս՝ Կախարհամութիւնէ ընտրուած պատանին: Մարիամ Թեքեզլի օրերը կրկնուեցան...: Պատմութեան ոսկեգիր տարեգրաց մէջ բաւական էր — ըստ մեզ — այս մի միակ յաջողակոհութիւն՝ Աւստրիացւոյ մը սրտին մէջ անպայման սէր զարթուցունելու այս աշխոյժ պատանի Վայսեր անձին նկատմամբ: Բայց չէ. հարկ էր

ՓՐԱՆՔԻՍԿՈՍ ՅՈՎԱԿԻՄ ՎԱՅՍԵՐ
1848ին զահալալութեան տարին:

Փրանկիսկոս Յովակի Վայսեր մտածած զարգացումն ալ տալ իւր հպատակաց...: Բացաւ ամէն զիտնականի առջեւ լայնածաւալ ասպարէզներ, արուեստից ու գիտութեանց կաճառները բազմապատկեցան եւ միով բանին՝ այս կայսեր ժամանակ, մանաւանդ այս վերջին 20 տարիներու շրջանին մէջ, յիշնա իրաւամբ ժառանգեց «Մեծ» անունը:...

Արտաքին եւ այս մեծագործութիւնները, բայց արտաքինը հայելին է ներքին: Հարկ չէ յիշատակել կենդանի Վայսեր մը ներքին յատկութիւնները, իւր ամէն առթիւ եւ կենաց ամէն պարագայի մէջ ցոյց տուած անհամեմատ բարեպաշտութիւնը, իբր Վայսեր՝ Եկեղեցւոյ ցոյց տուած յարումն ու հպատակութիւնը. «Աւաքեական Վահագնութիւն», տիտղոսն յաշտ փրանկիսկոս Յովակի Վայսեր ունի իւր թաղին չափ եւ թերեւս աւելի յարգ ու պատիւ...: Կահապետա-

կան ընտանեաց իբր հայր՝ միշտ այլոց երջանկութիւն ուղած եւ ըրած է, թէ պէտ ինքն զրկուեցաւ ընտանեկան սեպհական երջանկութենէն: Ահազին էր գահաժառանգին մահումը Վայսեր կրած հարուածը, բայց սոգամանդեայ էր նաեւ ժուժկա համբերութիւնը...: Այս ժողովրդական Վայսեր յատկութիւնները ծանօթ են ամէն Աւստրիացւոյ՝ ծերուն ու սրտանւոյն...: Կը թողունք զիրենք իրենց պանչացման մէջ, հրաւիրելով մեր հայ ընթերցողները՝ Վայսեր մեզի նկատմամբ ցոյց տուած հոգածութեանց ու հայրաբուրժ խնամոց:

1894—1897ի գծախառն դեպքերուն վրայ՝ որոնք արժանէն աւելի գրաւած են Նախկինի Այսպիսի մտադրութիւնը, եւ քիւրուսն ծանօթ է, պիտի չստանիք. որովհետեւ այսպիսի հանդիսական ուրախութեանց առթիւ՝ տիրականները կրնան գուշակուիլ, բայց մանրամասն յիշատակիլը յարմար չէ...: Այնչափանքը միայն համառօտութիւնը Լաւրաբուրգեան տան այս արժանքնաձիւղ շառաւղին ուղղակի Վիեննական Միութեանը ընդ շնորհքներովն՝ անուղղակի հայ ազգին ըրած բարութիւնները: Եթէ Վիեննական Միութեանը պարտական են իրենց գոյութիւնը՝ յետ Բատուցի՝ Կալաթինամութեան, Մարիամ Խանկա մեծ Այսպուհ-նայն, ի Վիեննա հաստատութիւնը պարտական են Յարանց եւ Յերդինանգ Այսպերայ, իսկ զարգացումն ու պահպանութիւնը՝ Փրանկիսկոս Զովսէփի Այսպեր: Մեր շնորհակալութիւնը յիշողութեան առջեւ կը ներկայանայ 1848ի վաճառակց յուզմանց ժամանակ Միութեանը տպարանին սպառնացած վտանգ մը՝ որ պիտի զգէր հայ բանասիրութիւնն իւր զարգացման նպատիւը թեւեռէն, յափշտակելով ի սպառ հայ ազգէն՝ Վիեննա մայրաքաղաքին մէջ բաւական զարգացեալ տպարան մ'ունենալու փառքը...: Ապառնալեաց վերջին վայրկեանն՝ որ խորտակման պիտի դատապարտուէր մամուլները, սաւառնեցաւ աւստրիական արծուին եւ հովանայն տակ առաւ շուարած հայ Միաբանութիւն մը: Որչափ երախտագիտութեամբ կը յիշուի ցայսօր Միաբանութեան տարեգրաց մէջ երիտասարդ Այսպեր անձնական հովանաւորութիւնն, որ բաց ասկից շատ առիթներու մէջ ալ վայելած ենք եւ կը վայելինք: Եթէ արդար են եւ անկեղծ՝ ազգային անհամներու եւ օրգաններու տուած առանձնական եւ հրապարակական վայրութիւնը, թէ Վիեննայի Միութեանը տպարանը պատուաբեր է հայ ազգին, — եւ մեկը պատճառ չենք տեսներ այս վայրութեան արդարութեան եւ անկեղծութեան վրայ կասկածելու — ուրեմն կը հաստատուի մեր խօսքն այլ՝ թէ Վիեննայի Միութեանը ազգային եւ տպարանին ցոյց տուած պաշտպանութեամբը «անուղղակի հայ ազգին մեծ բարիք ըրած է» Փրանկիսկոս Զովսէփի Այսպեր:

Միաբանութիւնը ջանացած է, որ այս Մայիսին Վիեննայի մէջ բացուելի մեծ Զուցահանդիսին իրը Վիեննայի ամենահին տպարաններէն մէկը, մասնակցելով շքեղացնէ այս սիրելի Այսպեր ի պատիւ կատարուած հանդիսութեանց փայլը եւ — ինչպէս կը յուսանք — Հայ ազգին գրականութեան եւ գործունէութեան պատիւ բերող եղանակաւ, որուն վրայ քիչ ետքն առիթ պիտի ունենանք զրկելու. սակայն այս արգելք չ'ըլլար, որ այս առիթն իսկ հրապարակաւ կրկնենք մեր սրտաբուղին մաղթանքները վասն Թանկադին կինաց այսպիսի Բարեբարի մը, որուն դահակալութեան առաջին ժամն իսկ բարօրութիւն շնորհած է իւր հպատակաց եւ պաշտպանեցող, պարգեւած է իւր պաշտպանութիւնը ներկեց եւ զիւր կացուցած է վաճառներէն Միաբանութեան մը գոյութիւնն ու գործունէութիւնը: Որդիական երախտագիտութեամբ կը ձայնակցինք այսօր բիւրաւօրներու եւ միլիոնաւորներու ի խորոց արտի ելած մաղթական աղօթից, մատուցանելով զայն յոռոս գահոյից այս Մեծազօր եւ Բարեբար Այսպեր, իրը նուէր շնորհակալութեամբ մտաց:

«Արհիւ Բատուած ու պաշտպանէ

Այսպերն ու երկիր մեր անբուն:

Վարէ՛ առած այժ ի Արօնէ,

Եւ զմեզ ձեռք իմաստուն»:

ԽՄԲԱԳՐԱԻԹԻՒՆ «ՀԱՆԴԵՍ ԱՍՏՈՐԵԱՅԻ»,